

Samenwerking rondom de implementatie van een landelijke actie

De scholenactie ‘Ga voor gezond!’

Annemarie Wagemakers¹, Marije Blok¹, Sandra Bon², Jan Jansen²

De nationale scholenactie ‘Ga voor gezond!’ van het Gezondheidsinstituut NIGZ heeft tot doel om scholen op een laagdrempelige manier met thema’s op het gebied van gezondheid en veiligheid in aanraking te laten komen. Sinds de start, is het aantal deelnemende basisscholen jaarlijks gestegen. In de scholenactie werkt het NIGZ samen met GGD’en. GGD’en hebben een taak om gezondheid op scholen te bevorderen, en zijn daarom belangrijk voor het implementeren van Ga voor gezond!. Om zicht te krijgen op de samenwerking rondom de scholenactie is evaluatieonderzoek uitgevoerd. In totaal zijn 21 GGD’en geïnterviewd over Ga voor gezond!. Dit artikel beschrijft Ga voor gezond!, de resultaten van het onderzoek en de factoren die van belang zijn bij de samenwerking en kennisuitwisseling rondom een landelijke actie.

DE NATIONALE SCHOLENACTIE GA VOOR GEZOND!

In 2004 hebben negen gezondheidsbevorderende instituten een model voor de Gezonde School Methode ontworpen. De Gezonde School Methode is een integrale werkwijze om een gezond en veilig leefklimaat en een gezonde leefstijl op scholen te bevorderen.¹ De Gezonde School Methode gaat uit van vier kernpunten. Deze zijn dat de school centraal

staat, dat gezondheid opgenomen wordt in het schoolbeleid, dat er aandacht is voor de zorg aan leerlingen en dat lokaal samengewerkt wordt met andere organisaties. Al snel werd duidelijk dat de methode niet snel leidde tot meer aandacht voor gezondheid op basisscholen, omdat scholen de drempel voor het invoeren van de Gezonde School Methode als hoog ervaren, doordat de aanpak breed en veelomvattend is. Daarnaast speelde dat basisscholen van verschillende kanten lesmethoden kregen aangeboden. Om krachten te bundelen en scholen op een laagdrempelige manier in aanraking te laten komen met gezondheid en veiligheid zette het NIGZ de nationale scholenactie ‘Ga voor gezond!’ op.

Ga voor gezond! kan gezien worden als een aanjager voor scholen om met de Gezonde School Methode aan de slag te gaan.² Ga voor gezond! beoogt gezondheid op een laagdrempelige en eenvoudige manier te introduceren op basisscholen. Het idee is dat scholen in een later stadium overgaan naar een meer structurele aanpak middels de Gezonde School Methode. In Ga voor gezond! staat de leerling en zijn of haar (gezonde) leef- en leeromgeving centraal. Ga voor gezond! bundelt de initiatieven op het terrein van gezondheid en veiligheid voor basisscholen in vijf thema’s: eten en drinken, bewegen, lichamelijke gezondheid, lekker in je vel en binnen en buiten (zie kader 1).

Deelname aan Ga voor gezond! start met het invullen van een digitale test, de ge-

zond!-test, door leerlingen, leerkrachten en ouders. De test brengt het gezondheidsgedrag van de leerlingen in kaart, zowel in de schoolsituatie (test voor leerkrachten) als thuis (test voor ouders). Op basis van de resultaten van de test, de schoolrapportage, worden activiteiten en lesmaterialen voor de school aanbevolen. Daarnaast kunnen de gegevens van de gezondheidsenquêtes van de monitor jeugdgezondheid door GGD’en gebruikt worden.

Ga voor gezond! is in het schooljaar 2005-2006 als pilot uitgevoerd en in 2006-2007 landelijk van start gegaan. Gezien het aantal deelnemende basisscholen en de groei ervan, is de scholenactie een succes. In 2005-2006 deden 953 basisscholen mee, in 2008-2009 was dit aantal bijna verdubbeld tot 1722. In het schooljaar 2009-2010 hebben 2043 basisscholen in Nederland en 26 uit Curaçao zich aangemeld voor Ga voor gezond! Dat is bijna 30% van het totaal aantal basisscholen in Nederland.³

EVALUATIE VAN DE SAMENWERKING MET DE GGD’EN

Het aantal scholen dat meedoet is hoog, maar nog niet in alle regio’s worden basisscholen bereikt. Ook wil deelname nog niet zeggen dat de implementatie optimaal verloopt en dat de kennisuitwisseling tussen scholen, GGD’en en NIGZ voldoet. Voor de verspreiding en implementatie van de scholenactie werkt het NIGZ samen met GGD’en. De GGD is de partij om gezondheid op basisscholen te bevorderen. Soms heeft het NIGZ

¹ Gezondheid en Maatschappij, Maatschappijwetenschappen, Wageningen Universiteit

² Gezondheidsinstituut NIGZ, Woerden

Kader 1: Thema's in Ga voor gezond!

Bij het thema *Eten en drinken* komen onderwerpen aan de orde als een goed ontbijt, groente en fruit, de schijf van vijf en het belang van het drinken van voldoende water. Hoewel de aanleiding voor dit thema ligt in de toename van overgewicht onder kinderen, wordt dit niet benadrukt.

Bij *Bewegen* is het doel dat kinderen ervaren hoe leuk bewegen kan zijn. Ook wordt duidelijk gemaakt dat er veel verschillende vormen van bewegen zijn en er voor iedereen wel wat bij zit. Het idee is dat bewegen helpt tegen overgewicht, bewegen goed is voor de sociale contacten, en dat bewegen de motoriek bevordert.

Het onderdeel *Je lichaam*, gaat over lichamelijke gezondheid en bevat een variatie aan onderwerpen. Onder andere het gehoor, de ogen en slaap. Ook tanden poetsen en het omgaan met (leeftijdsgenootjes met) een handicap krijgen aandacht evenals lichamelijke klachten die ontstaan door (te) veel en/of verkeerd achter de computer te zitten.

In het thema *Lekker in je vel* staat de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind centraal. Onderwerpen als emoties, relaties en zelfvertrouwen komen aan de orde. Ook pestgedrag komt aan bod. De nadruk in dit thema ligt op hoe kinderen op een goede manier kunnen omgaan met anderen.

Het laatste onderdeel, *Binnen en buiten*, bevat onderwerpen als hygiëne, veiligheid en milieu in en om huis en school.

rechtstreeks contact met scholen over Ga voor Gezond!, soms loopt het via de GGD'en. Geen goede samenwerking tussen NIGZ en de GGD heeft tot gevolg dat bijvoorbeeld een school niet goed weet waar ze ondersteuning kan krijgen of terecht kan met vragen over Ga voor gezond!. Als landelijk instituut heeft het NIGZ minder zicht op wat er in de regio en de basisscholen gebeurt, hoe GGD'en Ga voor gezond! verspreiden en implementeren en hoe zij de samenwerking met het NIGZ ervaren. Om deze redenen heeft het NIGZ de Wageningen Universiteit gevraagd om een evaluatieonderzoek uit te voeren bij GGD'en. Centraal stond in het onderzoek de vraag hoe de samenwerking en kennisuitwisseling verloopt en verbeterd kan worden voor het implementeren van de landelijke actie. Het onderzoek is in 2009 uitgevoerd.

De samenwerking op landelijk niveau (NIGZ), regionaal niveau (GGD'en) en lokaal niveau (basisscholen) kan getypeerd worden als een vorm van 'coordinated action'. Coordinated action houdt in dat (delen van) verschillende sectoren of organisaties met elkaar samenwerken met het doel om gezondheidswinst te boeken op een efficiëntere, effectievere en langdurigere wijze dan wanneer een sector of organisatie alleen zou werken'.⁴ In samenwerking hebben organisaties als NIGZ, GGD en basisschool meer mogelijkheden om de gezondheid van leerlingen te bevorderen.

In het succes van coordinated action spelen verschillende factoren een rol. In dit onderzoek zijn de factoren zoals beschreven door Koelen et al.⁴ als uitgangspunt genomen om een itemlijst op te stellen voor telefonische interviews met GGD'en. Het gaat hierbij om zes factoren waarvan de eerste drie vooral een rol spelen in het bereiken van coordinated action en de andere drie factoren in het in stand houden van coordinated action (zie kader 2).

In de interviews werd gevraagd naar de samenwerking, de organisatie, de implementatie en de besluitvorming rond Ga voor gezond! Alle 29 GGD'en zijn aangeschreven met het verzoek deel te nemen aan het onderzoek. Vervolgens zijn de GGD'en gebeld. In totaal hebben 21 GGD'en meegedaan. Vier GGD'en konden niet bereikt worden en vier GGD'en wilden niet meedoen, onder andere omdat

Kader 2 Factoren voor het bereiken en in standhouden van coordinated action⁴

De eerste factor is de *aanwezigheid van actoren afkomstig uit verschillende sectoren uit de samenleving, inclusief de doelgroep*. Gezamenlijk hebben actoren een breder perspectief en meer mogelijkheden voor gezondheidsbevordering.

De tweede factor is de *overeenstemming tussen de actoren over de doelstellingen*. Actoren uit verschillende sectoren hebben verschillende belangen. Om consensus over de doelen te krijgen is het belangrijk dat actoren hun belangen en verwachtingen uitspreken.

De derde factor is *overeenstemming over rollen en taken*. De betrokken actoren hebben gezamenlijk veel kennis en vaardigheden in huis. Om de aanwezige kwaliteiten zo optimaal mogelijk in te zetten, is een heldere rol- en taakverdeling nodig. Hierin is de balans tussen enerzijds samenwerken en anderzijds de vrijheid om het werk naar eigen inzicht te doen essentieel.

De vierde factor is een *communicatie infrastructuur*. Coordinated action is een continu proces van informatieoverdracht en besluitvorming. Een structuur is nodig om informatie, ideeën en ervaring uit te wisselen.

De vijfde factor is *zichtbaarheid*. Het gaat hierbij om zichtbaarheid van de activiteiten, van de resultaten en van de individuele bijdragen van actoren. Het is belangrijk om ook korte termijn resultaten en kleine successen zichtbaar te maken en te vieren omdat dit motiverend is voor actoren.

De zesde factor is *management*. Een manager kan het samenwerkingsproces structureren en faciliteren.

zij geen ervaring hebben met Ga voor gezond!. De interviews duurden circa dertig minuten. Van de geïnterviewde GGD'en gebruiken acht GGD'en zowel Ga voor gezond! als de Gezonde School Methode, vier GGD'en gebruiken voornamelijk Ga voor gezond! en acht GGD'en gebruiken de Gezonde School Methode.

SAMENWERKING IN GA VOOR GEZOND!

In de meeste regio's zijn verschillende organisaties en sectoren vertegenwoordigd in Ga voor gezond! en/of de Gezonde School Methode. Dit zijn het NIGZ, verschillende afdelingen van de GGD zoals gezondheidsbevordering, epidemiologie en jeugdgezondheidszorg, en de basisscholen. Uit de interviews kwam naar voren dat er relatief weinig kennisuitwisseling plaatsvindt tussen de organisaties. Het gevolg is dat de doelgroep, de basisscholen, te weinig actief betrokken zijn en dat de GGD onvoldoende op de hoogte is van gezondheidsbevorderende activiteiten op basisscholen. De leefstijlthema's die Ga voor gezond! aanbiedt sluiten niet altijd aan bij de vraag van GGD'en en basisscholen. Bijvoorbeeld omdat in het regionale en lokale beleid andere speerpunten zijn vastgelegd.

Over de *doelstellingen* van Ga voor gezond! en de Gezonde School Methode is door een groot aantal GGD'en gezegd dat deze redelijk overeenkomen en dat de activiteiten van de GGD hier goed in passen. Vijf GGD'en geven aan dat zij de doelen van Ga voor gezond! te vaag en te breed vinden. Enkele GGD'en beschouwen Ga voor gezond! als een eenmalige tijdelijke activiteit, die andere projecten vanuit de GGD, zoals de Gezonde School Methode, in de weg staat. Dat deze GGD'en Ga voor gezond! en de Gezonde School Methode concurrerend met elkaar vinden komt volgens hen omdat het voor basisscholen niet helder is hoe Ga voor gezond! zich verhoudt tot de Gezonde School Methode.

Voor de meeste GGD'en is de *rol- en taakverdeling* tussen het NIGZ en de GGD helder. Wel zijn er grote verschillen in de rol- en taakverdeling. In sommige regio's voert het NIGZ de meeste taken uit, zoals contact met en begeleiding van de school. In andere regio's voert de GGD de meeste taken uit en heeft het NIGZ een rol op de achtergrond. In hoeverre de GGD'en tevreden zijn over de taakverdeling heeft eerder met communicatie te

maken – of er duidelijke afspraken hierover gemaakt zijn – dan met wie precies wat doet. Taken die volgens de GGD'en duidelijk horen bij het NIGZ zijn het bijhouden van een landelijk overzicht, de evaluatie van Ga voor gezond! en de verspreiding van de resultaten van de Ga voor gezond!-test onder GGD'en. Volgens de GGD'en is voor basisscholen niet altijd duidelijk welke rollen en taken het NIGZ en de GGD hebben en waar zij voor wat terecht kunnen.

Een *communicatie infrastructuur* is nodig zowel voor de communicatie tussen NIGZ en GGD als voor de communicatie tussen GGD en de basisscholen. GGD'en zijn niet voldoende op de hoogte van de mogelijkheden om informatie te krijgen, bijvoorbeeld over de resultaten van de Ga voor gezond!-test. De GGD'en denken verschillend over de vraag wie het initiatief moet nemen voor de communicatie. De GGD'en die positief zijn over de samenwerking met het NIGZ, zien een belangrijke rol voor henzelf weggelegd. GGD'en die aangeven (nog) niet goed samen te werken met het NIGZ vinden dat het initiatief en de verantwoordelijkheid vanuit het NIGZ moet komen. Immers, het NIGZ wil Ga voor gezond! verspreiden. Niet alleen de wijze van communiceren, ook de timing is belangrijk. Dit geldt vooral naar de doelgroep toe: op het juiste moment een basisschool benaderen, is bepalend voor de kans of een school mee doet aan Ga voor gezond!.

GGD'en hebben graag dat hun naam genoemd wordt in het contact met basisscholen omdat dit de *zichtbaarheid* van GGD'en vergroot en omdat hierdoor basisscholen hen beter weten te vinden.

Het *management* van de scholenactie ligt bij het NIGZ. Behalve het landelijk overzicht van wat er gebeurt rondom Ga voor Gezond! en de evaluatie ervan, hoort volgens GGD'en daarbij dat het NIGZ trainingen aanbiedt en mogelijkheden geeft voor het uitwisselen van informatie. Daarnaast zien GGD'en graag dat het NIGZ aanwezig is bij regionale en landelijk overlegvormen van GGD'en.

DISCUSSIE: COMMUNICATIE, PERSOONLIJK CONTACT EN MAATWERK

De factoren van samenwerken van Koolen e.a.⁴ bieden een kader om de samenwerking en kennisinfrastructuur tussen landelijke, regionale en lokale organisaties te inventariseren. Een aanvulling

op de zes factoren is *timing*. Samenwerking met een GGD of een school slaagt op het moment dat de tijd er rijp voor is. Communicatie, persoonlijk contact en maatwerk zijn essentieel in een succesvolle samenwerking. Communicatie maakt kennisuitwisseling, actieve betrokkenheid en maatwerk mogelijk.

Het merendeel van de GGD'en is gematigd positief over de samenwerking met het NIGZ. Het belangrijke aangrijpingspunt om de samenwerking, en daarmee de implementatie en verspreiding van Ga voor gezond! te verbeteren is communicatie. Om de communicatie te optimaliseren is persoonlijk contact tussen NIGZ en GGD'en van belang. Dit betekent dat een vaste contactpersoon bij NIGZ beschikbaar is. Andersom, een vaste contactpersoon bij de GGD, draagt eveneens bij aan een goede samenwerking. De contactpersoon bij het NIGZ kan de GGD gericht en regelmatig benaderen. Essentieel voor de samenwerking en een actieve inzet van partijen is dat NIGZ en GGD persoonlijk en regelmatig met elkaar communiceren over doelen, rollen en taken. Hoe deze dan worden verdeeld, doet er minder toe. Een soortgelijke aanbeveling geldt voor de communicatie tussen GGD'en en de basisscholen.

Maatwerk betekent bijvoorbeeld dat Ga voor gezond! meer flexibel aangeboden wordt op het moment dat de school er mee aan de slag wil en dat rekening gehouden wordt met de regionale en lokale beleidspeerpunten. Ook betekent maatwerk dat de aangeboden thema's passen bij de behoefte van GGD'en en scholen. GGD'en en scholen laten zich doorgaans leiden door beleidsprioriteiten en de praktische context, hetgeen elke gemeente lokaal invult. De lokale prioriteiten komen niet altijd overeen met landelijk aangedragen thema's.

Of basisscholen al dan niet Ga voor gezond! implementeren hangt af van wat in de praktijk haalbaar is. Eerder onderzoek onder medewerkers van onderwijs-ondersteunende organisaties bevestigt dat een actieve en persoonlijke benadering essentieel is voor de implementatie van gezondheidsbevordering binnen scholen.⁵

In de samenwerking is soms onduidelijkheid over de taken en rollen die NIGZ en GGD'en hebben. Uit de DIK studie van de openbare gezondheidszorg komt eveneens dat er vaak sprake is van een

'kloof' tussen intermediaire organisaties zoals het NIGZ en uitvoerende organisaties zoals de GGD en dat er verwarring heerst over de rol- en taakverdeling als het gaat om kennis ontwikkelen, delen en gebruiken.⁶ Voor intermediaire organisaties geldt dat duidelijkheid over de taakverdeling ontbreekt en voor uitvoerende organisaties geldt dat taken en rollen per regio verschillen en anders invuld worden. Bovendien hebben afzonderlijke organisaties hun eigen manier van op zoek gaan naar kennis. De DIK studie signaleert dat in het algemeen in de openbare gezondheidszorg de interactie tussen het landelijke en lokale niveau beperkt is, onder andere omdat kennisuitwisseling niet voldoende actief ondersteund wordt.

De samenwerking rondom Ga voor gezond! laat zien dat deze problemen er niet zijn wanneer er gecommuniceerd wordt en de taak en rolverdeling helder is. Via persoonlijk contact en communicatie kunnen afspraken gemaakt worden over taken en rollen, kan kennis actief gedeeld worden en kan maatwerk geboden worden. Daarvoor is het belangrijk dat contactpersonen van de organisaties regelmatig contactmomenten hebben en elkaar ontmoeten bij bijeenkomsten voor het delen van kennis en het uitwisselen van ervaring. GGD'en zien de rol van het NIGZ als die van makelaar: het bijebrengen en doorgeven van kennis en het faciliteren en organiseren van bijeenkomsten. Om deze makelaarsrol goed in

te vullen, organiseert het NIGZ zowel landelijke als regionale bijeenkomsten voor GGD'en rondom 'Ga voor gezond!' en sluit het NIGZ aan bij bestaande overleggen waar 'Ga voor gezond!' op de agenda gezet kan worden.

ABSTRACT

Coordinated action to implement the national school program 'Go for health'

The national school program 'Ga voor gezond!' (Dutch for 'Go for health') aims to set health promotion activities at the agenda of primary schools in a structural way. In 2005, the Netherlands Institute for health Promotion (NIGZ) launched the program with success: the number of participating schools increases rapidly. To diffuse and implement Ga voor gezond!, the NIGZ collaborates with regional Municipal Health Services (GGD'en). However, collaboration between NIGZ and GGD'en can be improved. An evaluation research has been carried out in which 21 of the 29 Dutch GGD'en have been interviewed. The implementation of the program can be improved by a tailored approach and the right timing. The collaboration between NIGZ and GGD can be enhanced by personal communication.

Keywords: coordinated action, school health promotion, primary schools

LITERATUUR

1. Gezonde School. NIGZ: <http://www.gezondeschool.nl>. Loket gezond leven: <http://www.gezondleven.nl>.
2. NIGZ. Ga voor gezond! Werkplan 2008/2009, versie 2.3. Woerden: NIGZ, 2008.
3. Statistieken Arbeidsmarkt Onderwijs Sectoren. Scholen en instellingen basisonderwijs. <http://www.stamos.nl>
4. Koelen MA, Vaandrager L, Wagemakers A. What is needed for coordinated action for health? Family Practice 2008;25:i25-i31.
5. Hoekstra F, Klein Velderman M et al. De adoptiefase van schoolgerichte preventieprogramma's. Van boodschap naar beslissing. Tijdschr Gezondheidswet 2009;87:27-36.
6. Vaandrager L, Van den Driessen Mareeuw F et al. Het functioneren van de OGZ kennisinfrastructuur vanuit een innovatiesysteemperspectief. DIK studie OGZ. Den Haag: ZonMw / Gezondheid en Maatschappij, Wageningen Universiteit, 2010.

CORRESPONDENTIEADRES

**Annemarie Wagemakers,
Gezondheid en Maatschappij,
Wageningen Universiteit,
Hollandseweg 1,
6707 KN Wageningen,
tel. 0317-482613,
e-mail:
annemarie.wagemakers@wur.nl**